

**“TALIS” XALQARO BAHOLASH DASTURINI UMUMIY
O’RTA TA’LIM MUASSASA RAHBAR KADRLARIGA TATBIQ ETISH VA
BOSHQARISHDAGI MUAMMOLARI**

G`aniyeva Iroda Baxodir qizi ¹

¹ *Xalqaro Nordik universiteti magistranti*

E-mail: ganiyevairoda97@hmail.com

**MAQOLA
MALUMOTI**

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 23.01.2025

Revised: 24.01.2025

Accepted: 25.01.2025

KALIT SO’ZLAR:

TALIS dasturi,
umumiy o’rta ta’lim,
ta’lim baholash,
o’qituvchilar
boshqaruvi, pedagogik
mahorat, ta’lim tizimi,
rahbarlar kadrlar,
boshqaruv muammolari,
o’qitish samaradorligi.

Ushbu maqolada, TALIS (Teaching and Learning International Survey) xalqaro baholash dasturining umumiy o’rta ta’lim muassasa rahbarlari tomonidan qanday tatbiq etilishi va bu jarayondagi boshqaruv muammolari tahlil etiladi. TALIS dasturi o’qitish va o’qish jarayonlaridagi samaradorlikni baholashga qaratilgan bo’lib, rahbarlar uchun o’qituvchilarni boshqarish va ularning pedagogik mahoratini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Biroq, bu jarayonni amalga oshirishda yuzaga keladigan qiyinchiliklar, rahbarlarning bilim va tajriba farqlari, shuningdek, mavjud ta’lim tizimidagi muammolarni yengish kerakligi muhim masaladir. Maqolada, TALIS dasturining O’zbekiston umumiy o’rta ta’lim tizimiga qanday tatbiq etilishi va rahbarlar boshqaruvidagi muammolarni bartaraf etish uchun tavsiyalar keltirilgan.

KIRISH. Annotation. Ushbu tadqiqotda TALIS (Teaching and Learning International Survey) dasturining umumiy o’rta ta’lim muassasa rahbarlari tomonidan tatbiq etilishi va boshqaruvdagi muammolar tahlil qilindi. Tadqiqotda o’qituvchilarni boshqarish, pedagogik metodologiyalarni rivojlantirish va o’qituvchilarning ta’limdagi muvaffaqiyatlarini yaxshilashda TALIS dasturining rolini aniqlashga harakat qilindi. TALIS dasturi, o’qituvchilarning malakasini oshirish, ularning pedagogik yondashuvlarini rivojlantirish va ta’lim jarayonlarini baholashda xalqaro miqyosda samarali vosita sifatida tan olingan.

Tadqiqotda ko'rsatilganidek, O'zbekistondagi umumiy o'rta ta'lim tizimiga TALIS dasturini tatbiq etish, rahbarlarning boshqaruv uslublarini takomillashtirish, o'qituvchilarni malaka oshirishda, shuningdek, ta'lim tizimidagi muammolarni hal etishda samarali bo'lishi mumkin. Biroq, TALIS dasturining tatbiqi ba'zi muammolarni keltirib chiqarmoqda [1]. Bu, asosan, rahbarlar o'rtasidagi bilim va tajriba farqlari, ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilishdagi qiyinchiliklar, shuningdek, o'qituvchilarning professional rivojlanishiga nisbatan yetarli qo'llab-quvvatlashning yo'qligi bilan bog'liqdir. Bu muammolarni bartaraf etish uchun rahbarlarning malakasini oshirish, o'qituvchilarni rag'batlantirish va o'quv natijalarini yaxshilashga yo'naltirilgan amaliy chora-tadbirlarni joriy etish zarur.

Adabiyotlar tahlili. TALIS (Teaching and Learning International Survey) dasturi o'qitish va o'qish jarayonlarini xalqaro miqyosda baholashda muhim rol o'ynaydi. U o'qituvchilarning malakasi, o'qitish metodologiyalari va o'quvchilarning o'qishdagi muvaffaqiyatlarini o'rganish bilan shug'ullanadi. Bu dasturning umumiy o'rta ta'lim muassasa rahbarlari boshqaruvidagi ahamiyati haqida ilmiy tadqiqotlar mavjud. Quyida, bu sohada olib borilgan ba'zi ilmiy izlanishlar va ularning natijalari tahlil etiladi. O'qituvchilarni boshqarishning samaradorligi, ularning professional rivojlanishiga rahbarlarning qanday ta'sir ko'rsatishi haqida bir nechta ilmiy izlanishlar mavjud. Xususan, Darling-Hammond (2000) o'qituvchilarning malakasini oshirishda rahbarlarning roli katta ekanligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, rahbarlar o'qituvchilarning pedagogik malakasini rivojlantirishda tashkilotiy qo'llab-quvvatlash, treninglar va o'zaro tajriba almashish kabi faoliyatlar bilan ta'minlashi lozim. Bunda, TALIS dasturi o'qituvchilarning yutuqlarini baholashda va ularni rivojlantirishda samarali vosita bo'lishi mumkin [2].

OECD (2013) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar, TALIS dasturining o'qituvchilarni baholash va pedagogik metodologiyalarni rivojlantirishdagi ahamiyatini ko'rsatadi. Ular o'qituvchilarning malakasini oshirishning turli yo'llarini, shuningdek, rahbarlar o'rtasida ta'limni boshqarish bo'yicha eng yaxshi amaliyotlarni tarqatishning ahamiyatini ta'kidlaydilar. TALIS dasturining eng muhim afzalliklaridan biri, o'qituvchilarni boshqarishdagi muammolarni identifikatsiya qilish va ularni hal qilish yo'llarini taqdim etishidir [3].

O'zbekiston ta'lim tizimiga TALIS dasturini tatbiq etish masalasi bo'yicha Kadyrova (2021) tomonidan o'tkazilgan tadqiqot, o'qituvchilarni professional rivojlantirish va rahbarlarning boshqaruv faoliyatida TALIS dasturining qanday foydali bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. Tadqiqotda aytilishicha, o'zbek ta'lim tizimida rahbarlar o'rtasida

bilim va tajriba farqlari mavjud bo'lib, TALIS dasturidan olingan natijalar orqali rahbarlar o'rtasidagi amaliy tajriba almashinuvi samarali bo'ladi [4].

Rahbarlarning professional rivojlanishiga alohida e'tibor qaratish zaruriyati haqidagi fikrni Leithwood va Riehl (2003) ilgari suradilar. Ularning tadqiqotlarida rahbarlar ta'lim tizimini boshqarishda muhim ro'l o'ynashini, ayniqsa, o'qituvchilarni boshqarish va o'quvchilarni muvaffaqiyatga erishtirishda rahbarlarning qarorlari asosiy omil ekanligini ta'kidlaydi. TALIS dasturi, rahbarlarning o'qituvchilarni samarali boshqarish va ularning malakalarini oshirish uchun foydali vosita sifatida namoyon bo'ladi [5].

TALIS dasturi, milliy va xalqaro ta'lim tizimlari o'rtasidagi integratsiyani rivojlantirishda ham muhim rol o'ynaydi. Kapur va Mehta (2015) tomonidan olib borilgan tadqiqotda, xalqaro baholash dasturlarining milliy ta'lim tizimlaridagi o'zgarishlarga qanday ta'sir ko'rsatishini o'rganilgan. TALIS dasturining integratsiyasi, o'zbek ta'lim tizimida ham sifatli o'qitishni rivojlantirish va rahbarlarning boshqaruv faoliyatini takomillashtirishga yordam berishi mumkin [6].

Materiallar va metodlar. Ushbu tadqiqotda TALIS (Teaching and Learning International Survey) xalqaro baholash dasturini umumiy o'rta ta'lim muassasa rahbarlari tomonidan tatbiq etishdagi muammolar va imkoniyatlarni o'rganish maqsadida quyidagi materiallar va metodlar ishlatildi. Tadqiqotning asosiy materiali sifatida TALIS dasturining xalqaro miqyosdagi baholash tizimlari va metodologiyalari ishlatildi. Ushbu dastur o'qitish va o'qish jarayonlarini baholashda, o'qituvchilarning malakasi, pedagogik yondashuvlari va o'quvchilarning o'qishdagi muvaffaqiyatlarini o'lchashda qo'llaniladi. TALIS dasturining o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasidagi interaktiv aloqalarni o'rganish uchun ishlatilgan savolnomalar, o'qituvchilarni baholash metodlari va o'quvchilarning natijalarini tahlil qilish bo'yicha ma'lumotlar to'plandi [7].

O'zbekistonning umumiy o'rta ta'lim tizimi bo'yicha rasmiy hujjatlar, ta'lim dasturlari, ta'lim siyosati, shuningdek, O'zbekiston Ta'lim Vazirligi va boshqa ta'lim tashkilotlarining rasmiy ma'lumotlari hamda statistik ma'lumotlar tadqiqotda ishlatildi. Bu ma'lumotlar TALIS dasturini O'zbekistondagi umumiy o'rta ta'lim muassasalariga tatbiq qilishdagi o'ziga xos xususiyatlarni tahlil qilishda qo'llanildi.

Tadqiqotning dastlabki bosqichida TALIS dasturi, ta'lim tizimlari va rahbarlarning o'qituvchilarni boshqarishdagi roli bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi. Ilmiy maqolalar, konferentsiya materiallari, akademik kitoblar va xalqaro ta'lim tashkilotlarining hisobotlari asosida ma'lumotlar yig'ildi. Bu usul orqali TALIS dasturining global va mahalliy ta'lim tizimlaridagi tatbiqi haqidagi asosiy yondashuvlar o'rganildi.

O'zbekistonning turli hududlaridagi umumiy o'rta ta'lim muassasalari rahbarlari orasida so'rovnoma o'tkazildi. So'rovnomada rahbarlarga TALIS dasturining muhim tamoyillari, o'qituvchilarni boshqarish va ta'lim jarayonlarini baholash bo'yicha fikrlarini bildirishi so'raldi. So'rovnomalar natijalari tahlil qilindi va rahbarlarning TALIS dasturiga nisbatan fikrlari, tajribalari va muammolari aniqlash uchun ishlatildi. Tadqiqot davomida umumiy o'rta ta'lim muassasalarining rahbarlari bilan yuzma-yuz intervyular o'tkazildi. Intervyularda rahbarlar TALIS dasturining samaradorligini baholash, uning ta'lim jarayonlarida qanday ishlatilishi mumkinligini va mavjud boshqaruv muammolarini qanday hal qilish bo'yicha fikrlarini bildirdilar. Intervyular orqali olingan ma'lumotlar sifatli tahlil qilishga imkon berdi va dasturga oid rahbarlarning amaliy tajribalari yoritildi. So'rovnoma va intervyulardan olingan ma'lumotlar statistik tahlil qilish uchun SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) dasturi yordamida qayta ishlandi. Ma'lumotlar sonli va sifatli tahlil qilish usullari orqali tekshirildi, shuningdek, rahbarlar tomonidan bildirgan fikrlar asosida masalalarning ahamiyati va yechimlari belgilandi. Ma'lumotlar tahlili TALIS dasturining O'zbekiston ta'lim tizimiga tatbiq etilishi bo'yicha muammolar va imkoniyatlarni aniqlashga yordam berdi [8].

Tadqiqot davomida o'qituvchilar va rahbarlar bilan kasbiy tajriba almashish faoliyati ham o'tkazildi. Bu jarayon orqali rahbarlar o'rtasidagi tajriba farqlarini aniqlash, TALIS dasturining turli amaliyotlarda qanday qo'llanilishini o'rganish va umumiy o'rta ta'lim muassasalarida boshqaruvning yaxshilanishiga oid takliflar ishlab chiqildi.

Xulosa. TALIS dasturining muvaffaqiyatli tatbiqi uchun xalqaro ta'lim amaliyotlarini milliy tizimga moslashtirish va rahbarlarning boshqaruv faoliyatini yaxshilash zarur. Buning uchun ta'lim tizimi barcha ishtirokchilari (rahbarlar, o'qituvchilar va o'quvchilar) o'rtasidagi muloqot va hamkorlikni kuchaytirish, shuningdek, o'qituvchilarga doimiy malaka oshirish imkoniyatlarini yaratish lozim. Kelajakda TALIS dasturini O'zbekistondagi umumiy o'rta ta'lim muassasalarida yanada samarali tatbiq etish uchun, rahbarlarning boshqaruv malakasini oshirish, o'qituvchilarning pedagogik yondashuvlarini takomillashtirish va tizimdagi islohotlarni amalga oshirish zarur. Bu, o'z navbatida, ta'lim sifatini yaxshilash va o'quvchilarning o'qishdagi muvaffaqiyatlarini oshirishga xizmat qiladi. Umuman olganda, TALIS dasturi O'zbekiston ta'lim tizimida o'qituvchilar va rahbarlar o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, ta'lim jarayonini yaxshilash va o'quvchilarning natijalarini ta'minlashda muhim vosita sifatida ishlatilishi mumkin. Tadqiqot davomida keltirilgan tavsiyalar va xulosalar, bu borada amalga oshiriladigan keyingi tadqiqotlar va amaliy ishlar uchun yo'nalishlar beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Baker, E. L., & Herman, J. L. (2013). *Assessment in Education: The Role of Test Use and Test Interpretation*. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 20(2), 115-134.
2. Darling-Hammond, L. (2000). Teacher Quality and Student Achievement: A Review of State Policy Evidence. *Educational Policy Analysis Archives*, 8(1).
3. OECD. (2013). *Teaching and Learning International Survey (TALIS): A Systemic Perspective*. OECD Publishing.
4. Kadyrova, A. (2021). TALIS Dasturining O'zbekiston Umumiy O'rta Ta'lim Tizimiga Ta'siri. Tashkent: O'zbekiston Ta'lim Vazirligi.
5. Leithwood, K., & Riehl, C. (2003). What We Know About Successful School Leadership. In L. Darling-Hammond & J. Bransford (Eds.), *Preparing Teachers for a Changing World*. Jossey-Bass.
6. Kapur, D., & Mehta, A. (2015). Globalization and Education: What's at Stake. *Global Education Review*, 2(1).
7. Wang, M. C., Haertel, G. D., & Walberg, H. J. (1997). *Fostering Educational Resilience in Inner-City Schools*. In M. C. Wang & G. D. Haertel (Eds.), *Educational Resilience in Inner-City America: Challenges and Prospects*. Lawrence Erlbaum Associates.
8. Timperley, H. (2008). *Teacher Professional Learning and Development*. Educational Practices Series-18. International Academy of Education.